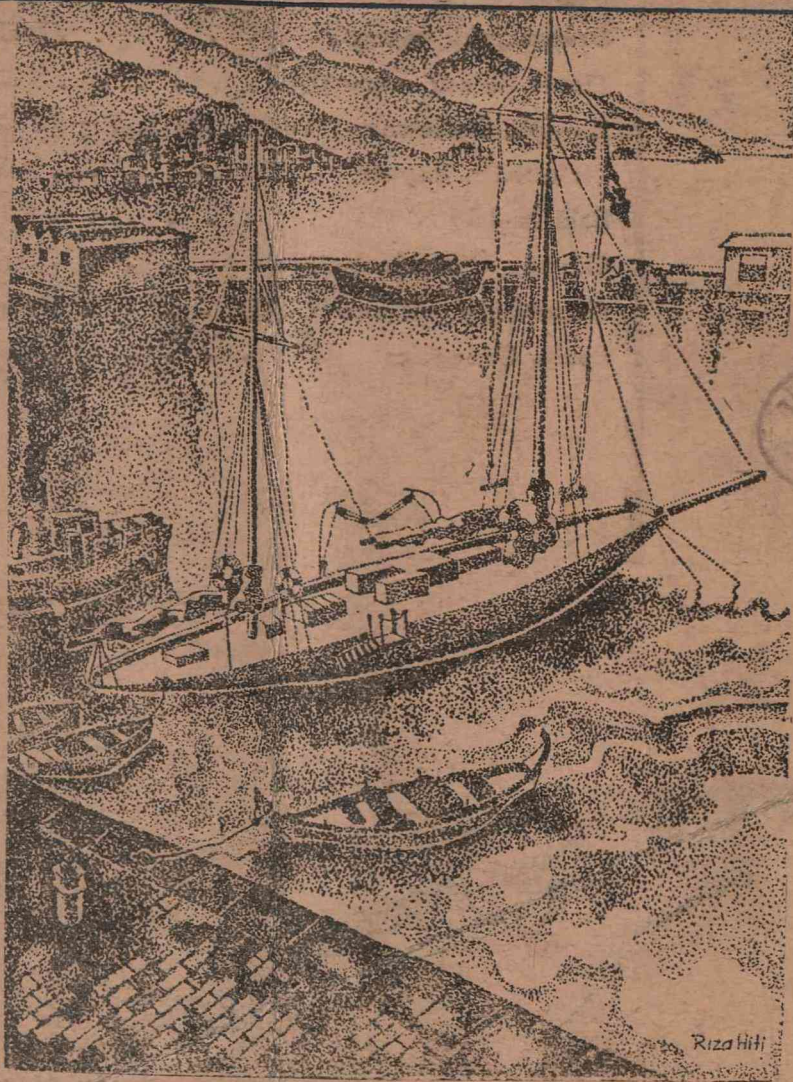


FIKİRLER

İZMİR HALKEVİ DERGİSİ



MC



İzmir limanında sakin bir köşe

Rıza Hiti

Fikirler

Adres : Halkevi Fikirler Dergisi — İzmir

SAYI : 306 — 307

1 Şubat 1946

KONUŞMA

EN BÜYÜK DÂVAMIZ

Hamdi Nüzhet ÇANÇAR

Hiç şüphesiz nüfusumuzu arttırma dâvasıdır.

Bir memlekette devir devir yapılmakta olan sayımları o memleketin hayat kabiliyeti hakkında bir ayna telâkki edenler ve sosyal bütün dâvalarını buna göre ayarlayanlar muhakkak ki aldanmıyorlar. Nüfusumuz geniş ölçüde artıyor mu? Yarından emin olabiliriz. Nüfusumuz bize ümit verecek bir şekilde artmıyorsa bunun sebeplerini araştırıp bularak ortadan kaldırmak hepimize düşen bir vazifedir.

Son sayım gösterdi ki bizde nüfus artımı hiç te bizi memnun edecek bir vaziyette değildir. Bir zamanlar Alaşchirden İzmir önlerine kadar uzanan ovada yirmi milyonluk bir nüfusun, hem de huzur ve refah içinde, yaşamış olduğunu ve bizim bu gün bütün Türk toprakları üzerinde yaşayan yurttaş sayısını henüz yirmi milyona çıkarmaktan üç beş sene uzak bulunduğumuzu düşünmek, davanın büyüklüğünü ve önemini hepimize kabul ettirmek için kâfi bir belâgata maliktir. Türk ırkı bütün tarihi boyunca velûd bir ırk olmakla şöhret almıştır. Bu gün ırkımızın bu mubarek kabiliyetini kaybetmiş olduğunu kimse iddia edemez. O halde, niçin meselâ Cermen ırkı gibi, Slâv ırkı gibi ve onlar kadar çoğalmıyoruz? Anadolunun her tarafında, hemen her köyünde her Türk anası doğurmak bakımından Cermen ve Slâv kadınlarından

hiç te geri değildir. Doğum nisbetimiz en velûd milletlerin doğum nisbetinden hiç te aşağı olmadığı halde nüfusumuzun artımı bu milletlerle kıyas edilemeyecek kadar azdır. Bu niçin böyledir?

Türk milletinin istikbali bu sorunun cevabını doğru olarak tayin etmeye ve onu ortadan kaldıracak sebepleri isabetle meydana koymaya bağlıdır. Buna eski tabiriyle ceffelkalem cevap vermek belki de kolaydır. Meselâ bunu bizde ölüm adedinin çok oluşuyla, çocuk bakımının bu günkü sıhhati koruma kaidelerine uygun olmamasıyla ve bu suretle çocuk ölümünün diğer medenî memleketlerdeki çocuk ölümüyle nisbet kabul etmeyecek bir şekilde çok olmasıyla izah etmek belki mümkündür, fakat doğru değildir. Çünkü mesele ilmi bir şekilde tetkik edilmemiş, hiç bir noktası istatistiklere dayanan bir görüşle izah olunmamıştır. Bu iddiaların belki hepsi de doğrudur, fakat doğruluk nisbetleri nedir? Nüfusumuzun istediğimiz, dilediğimiz şekilde artmamasında alelumum ölümlerin çok olması mı, yoksa çocuk ölümünün fazla olması mı daha çok âmildir? Alelumum ölümün çokluğundan artmıyorsak bunun sebepleri nedir? Kabahat iklimde mi, coğrafyada mı, topra ktesekküllerinin bazı hususiyetlerinde midir? Nüfus artımı çocuk ölümünün fazlalığından istediğimiz miktarı bulamıyorsak bunların âmilleri nedir? Çocuk bakımı bizde

İÇİNDEKİLER

En Büyük Dâvamız	Hamdi Nüzhet Çançar
Dilimiz Temizlenirken Bize Düşenler	Dr. Niyazi Köymen
Kızlarağası Hanı	Rahmi Balaban
Dokumacılık sanayii	Makastar Sami Sili
Tirede Beledi Kumaşları	Akile Ülkü
Karagöz Oyununun Tarihine Bir Bakış	Kemal Kâmil Aktaş
Bir artistin hayatı	Asım Kültür
Eski İzmirin Aşkı	S. Şükrü Pamirtan
Gümrük Önüde Yelkenliler	Behzat Minez
Gelmediğin Akşamlar (Şiir)	Haşim Nezihi
Benim Cennetim (Şiir)	Cevat Sargın

DİLİMİZ

DİLİMİZ TEMİZLENİRKEN; BİZE DÜŞENLER!

Dr. Niyazi KÖYMEN

Büyük Atatükümüzün de belirttikleri gibi Türk milleti kesin olarak yeni bir nur âlemine girmiş bulunmaktadır. Dilimiz temizleniyor!.. Asırlar ve asırlarca şu veya bu maksat ve düşünce ile yabancı etkisi altında kalmış ve karak terile aslından uzaklaşarak soysuzlaşan Türk leh çesi; Cumhuriyet hükümetimizin azımkâr müdahalesiyle yine eski güzellik ve özelliğini bulmak yoluna girmiştir. İlk özel gayretlerle bir hayli faydalar sağlamış olan bu gerçekten değerli çalışma alanına; şimdi Devlet müdahalesinin karıştığı ve bu önemli işin kanunlaştırılmış olarak ele alındığını görmek her türkün göksünü kıvançla kabartacak tarihi bir olaydır.

Şimdi zorluk çekmeden okuduğumuz ve kolayca anladığımız (Ana yasa) mızda gözlerimiz gezinirken zaman zaman kendimizi hayrete düşmekten kurtaramıyoruz!.

(Bağımsız) varken şimdiye kadar niçin arapça (müstakil) kelimesini kullanıyormuşuz? sorum (mesuliyet) ve sorumlu (mesul) kelimelerinin ifade ettikleri güzel anlamalara dikkat edilmelidir. Bu kelimeler icabına göre üzerine bir vazife alan herhangi bir adamın sorguya çekilebileceğini ne güzel anlatmaktadır. Davetin yerine (çağrı), mütemeyyiz ye-

kâfi derecede bilinmiyor mu, bundan başka sebepler de var mıdır, varsa dereceleri nisbetleri nedir?

Nüfus dâvamızı ilmî bir şekilde ele almak ve onu radikal tetbirlerle halletmek için kanaatımızca evvel emirde yukarıdaki soruları ilmî metodlara dayanan istatistiklerle ve yine ilmî tetkiklerle cevaplandırmak lâzımdır.

Nüfus dâvası bizim bütün dâvalarımızın üstündedir. onu ilmî bir şekilde halletmedikçe hatta memleketin istikbalini bile emniyet altına eldiğimizizi iddia edemeyiz.

H. N. Ç.

rine (Belirgin), hileli yerine (Dolanlı), keza salâhiyet yerine (Yetki) soysuzlaşan eski dilimiz yanında yabancı bile olsa kulaklarımız ne kadar tatlı geliyor. Ve dilimiz bu kelimeleri ne güzel benimsiyor!

Belki ilk hamlede hâkim ile (Yargıç) ve keza müddeiumumî ile (Savcı) arasında münasebet bulmakta güçlük çekeriz. Fakat bu yargıç'ın ve savcı'nın yabancı birer kelime olmasından değil; bizim asırlar ve asırlardır hâkim ve müddeiumumî gibi büsbütün yabancı kelimeleri benimsemiş olmamızdan ileri gelmektedir.

Alışkanlığı birden koparıp atıvermek güç bir iştir. Fakat güçlükleri yenmek de eşsiz bir ustalıklı hareket etmesini çok iyi bilen Türk milleti çok kısa bir zamanda bu dil işini de çözümlenecektir. Bunun en şahane bir misalini yakın tarihimizde görmek mümkündür. Lâtin esasından yeni Türk alfabesile yazımız değişeceği sıralarda Büyük Atatükümüz bu işin başarılması için en çok elli yıl müsaade buyurmuşlardı. Fakat Türk milleti Atalarına lâyik bir vatanperverlikle yeni harfleri yılma, varmadan grendi!. (Nasara, yansuru) ile öğrenen dünki entellektüellerin yeni cereyan karşısında dudak bükmeleri mümkündür. Fakat onların bu hareketlerini mantıkla izah etmek kabil değildir. Heman söylenebilir ki; arapça ve farsçadan bozma melez bir lisanla üstünde titredığımız Türk milliyetçiliğini yanyana getirmek nasıl mümkün olur?

Fakat milliyetçiliğin köklü dayanaklarından biri ve belki de birincisi lisanıdır. Bu bakımdan yeni cereyana her Türk bir Çanak-kale neferi gibi katılmak ve savaş uğurunda lâzımsa fedakârlık yapmak zorundadır.

Şark ve Garbın değerli bilginlerinin de eserlerinden faydalanmak suretile öz kaynaklarından çıkarılıp devlet otoritesi vasıtasile bize bildirilen türkçe kelimelere teneffüs ettiğimiz

İzmir içinde tarihî eserler :

KIZLARAĞASI HANI

Rahmi BALABAN

Yazın İzmirde en serin yerlerden biri : Hisar camii önünde Ali çavuşun kahvesine düşen Kızlarağası han kapısı altıdır. Hem Çınaraltı, hem han kapısıdır. Vaktiyle burası (Senpiyer-ok) kalesi içinde olduğundan Hisar camii denilmektedir.

Bu hanın asıl kapısı, kuruyemişçiler cad-

hava gibi sarılmak en azdan bir vatanseverlik gösterisidir.

Alışkanlık ne kadar köklü olursa olsun kuvvetli bir istekle er veya geç yok edilebilir. Kaldı ki dilimizi temizlemek işi; artık bir fantazi olmaktan da çıkmış, Türk milliyetçiliği bakımından mutlaka başarılması gerekli bir iş haline gelmiştir.

Şu satırları yazarken kalemimin ucuna gelen arapça kelimeleri istemeye istemeye üzülmeye yazıyorum. Fakat okuyucularım takdir buyuracaklardır ki ötedenberi kullandığımız kelimelerin henüz tam karşılıkları elimizde yoktur. Ancak hatırlamak da lâzımdır ki bugün kullandığımız lisanla ara sıra arapça ve farsça kelimeler geçmekte ise de daha on yıl evkisi ile kıyaslanamayacak kadar temizlenmiş olduğuna da şüphe yoktur. Bunu; okuyucularımın hoş görürlüğüne dayanarak kendime âit bir misalle belirtmek isterim :

Bundan bir yıl kadar evvel sevgili babamdan bir mektup almıştım. Babam diyor ki :

—“Oğlum! Cumhuriyet devrimizin bereketli hamlelerinden birini sana; yine senin yazılardan misal vererek göstermek için elim bir fırsat geçti. Albümü karıştırırken 932 tarihli bir fotoğrafın arkasındaki yazı; ilgi mi üzerinde toplayarak beni hayretle karışık gülmeğe sevketti. Fotoğrafın arkasındaki satırları defalarca okudum! Bugünün lehine hayırlı bir mukayeseye vesile olur düşüncesile fotoğrafı beraberce gönderiyorum!..”

Babamın hayretle gülmekte hakkı vardı şüphesiz!.. Benki aşağı yukarı Cumhuriyet neslindenim! buna rağmen kullandığım lisan

desine bakan yüzdendir. Orada şu kitabe vardır :

«Şahinşei kişverküşa Mahmut han kılsa reva
Darüşşerife Ağa böyle güzün zati seza
Âlihîmem Hacı Beşir Ağayı zi rey'i münir
Bu han binasın derzamir etmişti ol merdi
ata»

bakımından hiç olmazsa iki asırlık bir geçmişim olmak lâzımdı. Konumuza uygunluğu dolayısıyla on yıl evvel fotoğrafım arkasına yazdığım şu satırları beraberce okuyarak acıklı halimize ibretle gülelim:

—“Ailei muhterememize badi'i tahattur olmak üzere bir tuhfeî saye!..”

Bu cümle türkçemi dir? hayır! arapça, farsçamıdır? hayır!. ya nedir diyeceksiniz değil mi sevgili okuyucularım! tâbir caizse tadı tuzu belirsiz bir çorba; daha doğrusu bir deyişle bir maskaralıktan başka birşey değildir.

“Beni hatırlamak için bir gölge demeti,, denilse ne olurdu diyeceksiniz! birşey olmazdı ama —İyi saatte olsun— babam bile mektepte kâfi derecede gelişmediğime hükmederek belki bana bir ihtar bile yollayacaktı. Lisanda arapça, farsça kullanmak bilgimin ölçüsü idi. İhtimal ben de fotoğrafımın arkasını yazarken böyle bir gösterişe kapılmış olacağım! fakat nereden bakılırsa bakılınsın hareketimizi gülünç olmaktan kurtaramayız!

Yalnız arapça ve farsça öğrenmek ayrı bir iş! hatta teşvike değer güzel bir harekettir. Fakat bunlarla türkçemizi soysuzlaştırmak bugün hiç bir Türkün kabul edemeyeceği bir şeydir. Hatta bunu lisanla karşı bir saygısızlık bile kabul etmek yerinde olur. Bundan ötürüdür ki fotoğrafım arkasındaki yazıyı tekrar okuyunca gayri ihtiyari İstiklâl şairimiz Mehmet Âkifin şu beyiti dudaklarımdan dökülürü verdi :

«Saygısızlık elverir! bir parça olsun arlanın
Vakti çoktan geldi; hem geçmektedir arlan-
manın!»

N. K.

Tarih düşdüyse nola bu mısra alem-baha
Ni'melmahal hakkâ beca hanı cedit oldu
1157 bina»

Kapı yanındaki sebilde de şu beyit var :
«Abı nabın nuşedip (âli) dedi tarihini
Hamdullah akdı bugün çeşmei abıhayat»

Kızlarağası darüssaade ağası Hacı Beşir
Ağa kimdir?

İzmi tarihi (sahife 59) şöyle anlatmaktadır:
Küçüklüğünde İstanbula gelip Üçüncü Ahmet
zamanında Enderuna alınmıştır. Akıllı çocuk-
tur. Bilhassa yazı ve kitabette büyük dirayet
göstermiştir. Büyüyünce Üçüncü Ahmet, onu
hazinedar Ağası yapmıştır. Ve iltifatlarına
mazhar olmuştur. Amma bir gün «televvüni
kâr ruzıgâr iktizası» darüseade Ağası Süley-
man Ağa ile beraber Kıbrıs sürülüyor. Bir
müddet sonra Kahirede ikamete memur edi-
liyor. Daha sonra da Medineye (şeyhülharem-
mi nebevî) tayin ediliyor. 1129 Rebiyülahiri-
nin ortalarında Üçüncü Ahmet, onu İstanbula
çağırarak birkaç gün hazinedar ağalığı yap-
tırdıktan sonra darüssaade ağalığına tayin
ediyor. 1143 de Üçüncü Ahmet indirilerek
yerine Birinci Mahmut çıkınca Beşir ağayı o
da beğeniyor. Hatta, Ağa «zaafî şeyhubet» ve
arızai illet» sebebi ile takatı kesilmiş iken
dahi «hizmeti hümayundan» ayrılmasna rıza
gösterilmeyip «Sahili saray Valide Sultana
nakli hümayun vukuunda » Beşir ağa dahi
«berveçhi mutat dairei aliyeye» gitmişti. Lâ-
kin hastalığı artarak 1159 Cemaziyülevvelinin
onüçüncü perşembe günü öldü (1740) İrade ile
Eyüpte «Bircayı cennet âsa » ya gömüldü.
Türbesi yapıldı.

Taşrada ve hususile Medinede pekçok ha-
yır ve hasenatı vardır. İstanbul ve çevresinde
birçok çeşmeler, Nişanlır semtinde medrese
(Paşa kapısı - Babıali) kıyısında Ağa camii
ile yanında mektep, medrese, kütüphane ve
çeşme, Eyüpte Baba Haydar mahallesinde
bir darülhadis ile kütüphane, mektep ve çeş-
me yaptırmıştır.

Üçüncü Ahmet ile Birinci Mahmut zaman-
larında 1129 dan 1159 yani ölümüne kadar
otuz yıl darüssaade Ağalığında bulunmuştur.

Patrona Halil'in ortadan kaldırması plânı
o hazırlamıştır.

Patrona Halil vak'ası, tarihimizde Lâle
Devrinde olmuştur. Malûm olduğu veçhile,
Nevşehirli Damat İbrahim paşanın sadareti

zamanı tarihimizde bir sefahat devri idi.
Üçüncü Ahmet Bu damadına okadar yüz
vermişti ki hattühümayundaki iltifat ve tek-
rimleri şimdiye kadar görülmemiş derecede
idi. İbrahim Paşanın gidişinin iyi olmadığını
büyük şehzadesi süleyman ile şeyhülislâm
Abdullah Efendi padişaha söylemişlerse de
padişah kulak asmadı. Hatta İbrahim paşaya
«Şeyhülislâm Efendi, senin hakkında fena şey-
ler söylüyor.» dedi.

İbrahim paşa, Beşiktaş, yakınında yaptı-
dığı Çırağan yalısına Padişahı her sene davet
ederdi. Padişah, şehzade ve sultanlarla ber-
ber haftalarca orada kalırdı. Kâğıthane bir
takım ricale verilerek ilk hamlede altmış ka-
dar bahçeli köşk kuruldu. Sâdabat kasrı da
yapıldı. Vakıa bununla devletin şanına lâyık
birşeyler, sefirlere ve ecnebilere gösterilmiş
oluyordu. Fakat kâğıthane sefahatı da had-
dini aşmıştı. İbrahim paşanın kâğıthanedeki
kadınlara altın atıp yaşmaklarının için düşür-
mekteki mahareti dillerde dolaşmakta idi.
Nihayet, İstanbul kadısı Zülâli efendinin
güzelliği dillerde destan zevcesini, haremde
kimsecikler yokken hile ile getirip taarruz
edilmesi barut mahzenine bir kıvılcık oldu.

Sultan Bayazid hamamı hademesinden ye-
niçerilik iddiasında Patrona Halil ve Muslu
adında iki arnavut 1143 senesi rebiyyülevve-
linin onbeşinci günü, kabakuşluk, daha on-
yedî arkadaşı ile, Sultan Bayazid camiinin
Kaşıkçılar tarafında olan kapısı önünde isyan
bayrağı çektiler. «şer'i davamız vardır. Üm-
meti Muhammetten olan dükkânlarını kapayıp
bayrak altına gelsin diye bağırıyorlar..»

Bu isyan muvaffak oldu. Sultan Ahmet
damadı İbrahim paşayı da feda etmek zorun-
da kaldı. Sadriazam İbrahim paşa kaymakam
paşa ve Mehmet Kethüda kemend ile boğul-
up cesetleri bir öküz arabası içersinde, Et
meydanındaki asilerin yanına gönderildi. Fa-
kat Padişah yine asilere yaranamadı. Asiler:
«padişahımız İbrahim paşayı gizleyip yerine
zemi kürkçü Manolu feda etmiş.. Halife olan
padişaha yalan lâyıkmıdır?» diye İbrahim
paşanın cesedini bir beygire sardılar, Babihü-
mayunun önüne attılar, padişah aleyhinde
söylenmeğe başladılar.. Bunları işiten Sultan
Ahmet; «İbrahim Paşanın zatı herkesin ma-
lûmu iken, asilerin şimdi böyle demeleri,
benim saltanatımı istemediklerini göstermek-
tedir. Esasen bende bu ağır yükü taşımağa

Esnaf ve küçük sanatlar bakımından İzmir

Dokumacılık Sanayii

NAKASTAR SAMI SİLİ

Türk kumaşçılığının tarihi seyrini takip
etmek; bugün için tamamiyle mümkün olama-
dığına rağmen cihan-şumul şöhreti Doğudan
Batıya kadar bütün âlemin kabul ve tasdik et-
tiği bir hakikattir. Mevcut kaynaklara göre
bu sanatı ve bunun dünya sanat alanındaki
önemini yaratmak ve başarmak şerefi; ruh,
mâna ve karakter bakımından olduğu kadar
teknik sahada da bugün bile gözleri karar-
tacak derecede incelikler göstermeğe muvaffak
olan Osmanlı Türklerine âit bulunmaktadır.

İki büyük ve yıkılmağa yüz tutmuş İm-
paratorluk ankazı üzerine kurulan muazzam
Osmanlı devleti; idari bakımından tetkik edi-
lecek olursa islâmî esaslara dayanan selçuk
tesiri bizansinkiden daha fazla kendini hisset-
tirdiği gibi sına'at cephesinde de bu halin
gözden kaçamayacak kadar bariz izlerine rast-
lanmakta olduğu muhakkaktır. Lâkin, Osmanlı
Türkleri, kendilerinden önceki islâm ve türk
san'atları üzerinde müessir olan Hint, Çin ve

Arap, Acem san'atlarıyla Roma ve Yunan sa-
natlarından ilham alan Bizans san'atını taklit
etmekten ziyade onların güzel taraflarını göz
önünde tutarak kendi yüksek ruhunun yarat-
ma kabiliyetini işletmeyi uygun bulmuş ve
böylece ibdâ ettiği şaheserleriyle dünyanın
hayretini kazanabilmeğe muvaffak olmuştur.

Şu küçük yazıma me'haz edindiğim büyük
eserlerden biri bu nazik noktayı incelerken:
«... onun için Türk san'at eserlerini tabli-
ci bir göz ile tetkik edecek olursak İran'dan,
Arap'dan ve Bizans'dan bir takım basit ci-
simlere ve unsurlara ircâ etmiş oluruz. Fakat
asıl terkipçi bir zekâ ve ruh ile ve tarihin
verdiği bir ilham ile muayene edecek olursak
Türk sad'atı dünyanın en orijinal bir san'atı
olarak tecelli eder. [1]

Türk'ün el tezgâhı ve bu tezgâhta şürler
kadar nârin ve nâzenin bedialar yaratan fû-
sünkâr eli, hangi tarihte ve ne suretle doku-
macılığa başlamıştır? Bunu kestirmek müm-

takat kalmadı..» diyerek saltanatı Birinci
Mahmuda bıraktı.

Yeni Padişah tahta oturalı iki ay olmuştu.
Fakat devlet işlerinden asileri uzaklaştırmak
mümkün olamıyordu. İstediklerini, istedikleri
makamlara tayin ettiriyorlardı. Esnafın dü-
kkânları soyuluyordu. İhtilâl esnasında Pat-
rona Halile veresiye et veren kasap Yanaki,
Buğdan voyvodalığına tayin ettirildi. Patrona,
işini daha azıtarak Kırm hanımı da değiştirtti.
Hasılı işler fena gidiyordu. Devletin nüfuzu
yoktu. Asilerin elinde bir oyuncak olmuştu.
Bu sırada, darüssaade Ağası saadetli Beşir
Ağa, ötedenberi İçeride ve dışarıda iyi ve kö-
tü nice büyük işler görmüş geçirmiş bir zat
olmakla, cümlesi cahil olan asilerin bir vu-
ruşta perişan olacaklarını düşündü.

İrade ile İstanbulda, evinde oturmağa
mahkûm edilen eski devlet adamlarından İb-
rahim ağa ile görüştü. ve bu işi sadriazam
ile plânlaşırmağa başladı. Meseleden Kırm

hamı da haberdar edilerek o da ittifaka alındı.
İlk önce Patronanın ve arkadaşlarının Ağa
kapısı önünde öldürülmeleri düşünülmüş ise
de bu mahzurlu görüldü. Sarayı hümayunda
katledilmeleri kararlaştırıldı. Canım Hacı
Mehmet Paşaya Patronaya itimad telkin et-
mesi vezifesi verildi.

Patrona ve ile Rumeli ayaleti ihsanını al-
mak için hil'at giymek üzere huzura alınma-
sını beklerken sarayda baskına uğradı. Arka-
daşlarıyla orada katledildi. İş böylece bitiril-
dikten sonra orada hazır olanlar huzura çağ-
rıldılar, gazayı tebrik ettiler. Onsekiz asinin
cesedleri Babihümayun karşısındaki çeşme-
nin önüne asıldı. İstanbul halkı buna çok
sevindi. Çünkü mal ve ırzları emniyet altına
girmişti.

İşte bu plânı hazırlayan, Kızlar Ağası Hanı-
mı yaptırtan Hacı Beşir ağadır. Beşir Ağa bu
hamı yaptırdıktan iki yıl sonra 1159 da öl-
müştür.

R. B.

kün değildir. Lâkin, yerli ve ecebi müze-lerde saklanan Türk kumaşlarının yedi asırdan öncelerde dokunduklarına nazaran bu sanattaki üstün başarının daha eski devirlerde de mevcut olduğuna hükmedilirse de bir takım tarihi hadiseler ve âmiller yüzünden zamanımıza kadar yaşayamadıklarından bittabi meçhulümüz bulunmaktadır.

* *

Türk dokumacılığı ve Türk kumaşçılığı yurdun dört çevresine yayılmış ve yer etmiştir. Derin bir bilgi, ruh okşayan bir zevk ve gündün güne artan bir san'at aşkıyla tezgâhlarına bağlanan Türk ustaları kendi sahalarında demet demet şaheserler yaratıp dururlarken ipek ve ipekçilik ve ipekli kumaşlar imalinde (Bursa) ön safa geçmiş bulunuyordu.

Bursa san'atkarları öz yurttlarının ipeğine gümüş ve altın gönüller feteden güzelliğini karıştırarak dokudukları zerbaftlarında, serâser'lerinde, dip'lerinde [2] dünya san'at âleminin hayranlıklarını çeken öyle lâhuti desenler yaratmışlardır ki bunların atkı ve çözgülerindeki ince hesapların bugün bile halli mümkün olamamaktadır.

Yeşil Bursa bu şaheserleri serisiyle ipek işlerinde bütün dünyaya ustalık eden Çin saraylarını süslerken [3] İstanbulda da hummalı bir faaliyet göze çarpıyordu. Hele Üsküdar, çatmalarıyla Bursa kadar ün almıştı. "Gri renkli ve pek nefis nakışlı on altıncı asra ait bir Üsküdar çatması Ankarada Etnoğrafya müzesinde mahfuzdur. Devrinin en bariz nakışlarını ve (ya kadıyelhâcat) yazılarını taşıyan bu nadide eser 1939 Amerikan sergisine de gönderilmiştir. [4].

Bu sıralarda tezgâh adedi tam üçyüz onsekizi bulmuştu. Bunların gereği gibi kontrolü mümkün olamadığından "zikrolunan tezgâhların sahiplerinden kiracı ve muamele ile akçe kullanur olmayup mütemevvil — mal sahibi — ve maldar olup yarar itimad olunur üstadların yüz tezgâ'dan [5]., artakalanlarının kapatılması bile emredilmişti. 972—1564

* *

Asıl hedefimiz olan İzmire gelince :

Bu güne kadar tek satır bile yazabilmek

imkânlarına malik değildik. Hatta, bundan iki sene önceleri "İzmirin kitab., mda dünkü, bugünkü küçük san'atlar kısmını yazmaklığım istendiği zaman karıştırdığım birçok eserlerde bu sevimli beldenin smai hareketine dair en ufak bir malûmata bile rastlamamıştım.

İbni Batuta, İzmir seyahatini Aydın oğullarından Ömer-Umur Bey zamanında yapmıştır. 741—749. Bu seyahatinde esnaf şeyh ve ulularının evlerinde misafir kaldığından bahsederek ahi'lik teşkilâtının o zamanlar İzmirde mevcut olduğunu [6] belirtmesi pek kıymetli ise de günün smai hareketi hakkında hiç bir şey yazmamaktadır.

Ruhu şadolsun, Evliya çelebi de İzmir seyahatini 1082—1671 Avcı Sultan Mehmet zamanında yapmıştır. Seyyahımız kendisine mahsus edasiyle İzmir'i şöyle târif eder:

"Bu şehrin cemi'i evsak-ı sultanileri gayet müzeyyen olub bey'u şerâ olunurkim âdem deryası temevvüc ve telâtum idüb fevc fevc olub beni âdem bir birinin omuzlarından söküb rahat ile u'bür edemez. Ta bu mertebe izdiham tarik-ı â'mları vardır. Zira şeb-i rûz a'rab ve â'cem'den nice yüzbin deve, at ve kısrağ gelüb gitmektedir. [7]

Bu ifadeden anlıyoruz ki, o zamanlar İzmirde önemli bir ticaret hayatı vardır. Ticareti üstün olan her memlekette smai hareketlerin de yer almasını tabii görüyoruz. Nettekim aynı eserde İzmirin sarâçhanesinden, boyahanelerinden... Sabun, hatta itriyat imâlhanelerinden ballandıra ballandıra bahsettiği ve Aydın, Manisayı anlatırken de bu memleketlerde dokumacılık mevcut olduğunu haber verdiği halde İzmirde bu san'atın mevcudiyetine kat'iyen temas etmemektedir.

Biz, bu yazımızla o zamanlarda İzmirde mutlaka dokumacılık san'atının mevcut olduğunu iddia etmek fikrinde değiliz. Lâkin Evliya'nın İzmir seyahatından bir asır sonra ki İzmirde dokumacılık san'atının mevcut olduğunu Divanı-Hümayun kayıtlarına dayanarak birinci defa haber vermek şerefine ulaştığımızdan duyduğumuz sevinci saklamıyacağız.

7 Safer 1193 ve 26 Kânunusani 1779 tarihli ve Üçüncü Mustafanın imzasını taşıyan bu fermanın hulâsası şudur :

Tirede Beledi Kumaşları

Akile ÜLKÜ

Tire Küçükmenderes havzasının en güzel bir kasabasıdır. Güme dağlarından nehir vadisine doğru tatlı bir meyille inen yeşil ovanın eteklerinde kurulmuştur. Bu vadi de, garbi Anadolu'nun diğer havzalarında olduğu gibi verimli birikinti topraklardan meydana gelmiş olduğundan tarihin ilk çağlarından beri bir ziraat sahasıdır. Kalabalık bir nüfusun topluluğu, sanatlara yarayan çeşitli mahsullerin yetişmesi neticesi olarak burada eski zamanlardan beri keçecilik, dokumacılık ve çark işleri gibi ilksel sanatlar devam edegelmiştir. Bu san'atlar, sayılamıyacak kadar çoktur. Bunlardan bugün en çok

"İzmirde dokunmakta olan kumaşları perdaht için bir mengene ihdası ve mukata'a [8] kaydıyla malikâne [9] vechile müderris'lerden Halifezade Hamdullah efendi'ye tevcihi hakkında hüküm.. [10]

Bugünkü dokumacılık tekniğinde (Apre makinesi) denilen mengene aletleri her kumaş dokunan yerde mevcut ve eşhasa ait iken 1169—1755 Üçüncü Osman tarafından toplattırılarak mukata'aya bağlanmıştı. [11] Yani bu tarihe kadar kumaş perdahtıcılığının ehil olanlar tarafından serbestçe yapılmakta olan bir san'at halinde iken iş devletleştirilmiş ve geliri de malikâne olarak devletçe münasip görülenlere verilmekte bulunmuş idi. İzmirdeki te'sisi de bu cepheden mutalâa etmek mecburiyetinde olduğumuzdan "ihdas., m ilk olarak mı, yoksa umum meyanında İzmirden de mevcut mengenerler toplandı için mukata'a yoluyla ikinci defa olarak mı yapıldığını bugün için kestirmek mümkün değildir. Herhanki şekilde olursa olsun 166 yıl önce İzmirde kumaş imal edilmekte olduğu bu fermanla tamamen meydana çıkmış bulunmaktadır.

[1] Nurettin Yatman, Türk kumaşları, ön söz, Sahife 3

[2] Zerbaft : meruşat işlerinde kullanılan sırmalı kınış .

dikkati çeken beledi dokumacılığıdır.

Türkiyenin birçok yerlerinde beledi dokumacılığı ortadan kalkmıştır. Fakat Tirede bu dokumaya halâ çok ehemmiyet verirler. Yerli bir kızın evlenirken çeyizi arasında belediden birkaç yatak yorganı bulunmazsa ayıplanır.

Bu dokumaların yapıldığı Ekinhisarı (Ekin hisarı) köyü şehrin hemen ucu denecek kadar yakınında bir mesire yeridir. Başlıca işi de Tire pazarına beledi yetiştirmektir. 50 hanelik köyün içinde aynı kumaşı dokunan 26 tezgâh çalışır. Diğer dokuma tezgâhları gibi bunlar da evlerin kuytu odalarında çukur içinde kurulmuş olup aletleri ve dokunuş

Serâser : En makbul Türk kumaşlarıdır. En çok kürklü kaftanlar bu kumaştan yapılmıştır. Sırma ve ipekle dokunur.

Dip : İpekle dokunan ve sonradan altın ve gümüşle işlenen pek makbul bir kumaş.

[3] Osman Şevki Uludağ, Türk kadifeleri belleten, cilt 1 — sahife 754

[4] Nurettin Yatman, Türk kumaşları. Sahife 18

[5] Ahmet Refik bey merhum, on altıncı asırda İstanbul hayatı. Sahife 18

[6] Zeyl-i batuta. Sahife 136

[7] Evliya Çelebi seyahatnamesi. Cilt 9—Sahife 88 ve devamı.

[8] Mukata'a ; Osmanlı devleti mali istilahlardan. Lügatce mânası "kesim,, dımehtir. Eski alış verişlerdeki "maktu", aynı şeydir. Mali istilahl olarak ifade ettiği mâna ; görülen herhanki bir vazifeye mukabil bir arazinin öşrü, bir değir:menin vergisinin mâaş olarak olarak vazife sahibine verilmesi.. Verilen şey'e de "ikta", denirdi. İlk istimali islâmlarda görülmüştür. Türklerde ilk defa tatbik eden büyük Selçukilerin ünlü veziri Nizamül-mülk olmuştur. Zübedet-ün-nasra ve muhbet-ul-usra. Sahife 29., Osmanlılara da bu kanaldan doğru geçtiği muhakkaktır.

Hanki tarihten itibaren kullanıldığını tesbit edemedim.

[9] Malikâne ; İrad dımehtir. Osmanlı mali istilahlardan. Bunun birkaç çeşidi vardır ; Malikâne, nısıf malikâne. malikâne-divanı.

Tafsilat için bakınız ; Ömer Lütfi Barkan, malikâne-divanı sistemi . Türk hukuk ve iktisat tarihi mecmuası, cilt 2—sahife 119 ve Türk Hukuk Tarihi Dergisi, cilt 1—sahife 17

[10] Başbakanlık arşivi. Muallim Cevdet bey merhum tasnifi iktisat kısmı, No. 892

[11] Osman Şevki Uludağ, Türk kadifeleri. Belleten, cilt 8—sahife 760 M. S. S.

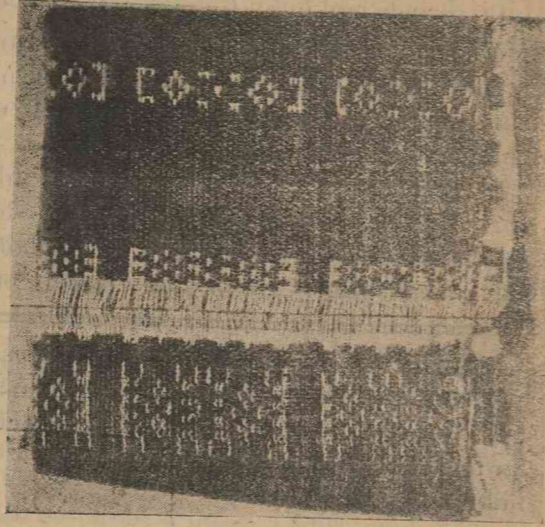
biçimleri itibarile onlardan çok farklı ve karışıktır. Evvelâ çukur içinde ayak basacak yerleri çoktur. Yapılacak örneğe göre dokuyanın ayağı çok veya az yerlere basar. Üstünde kalan aletler de aynı şekilde hem kalabalık hem değişiktir. Bu bakımdan beledi tezgâhları ayrıca etüt edilmeye değer bir durumdadır.

Tirede eski mahkeme sicillerini araştırdım. Fakat bu dokumacığa ait bir kayda tesadüf edemediğimden kuruluş tarihleri hakkında bir fikir edinemedim. Dokuma sahiplerinin en eskilerinden Kocabaşların İsmail Çavuşla Deli Hüseyinlerin Hilmi bu dokumaların eskiliğini 200 seneye kadar götürüyorlar.

Hilmi Çavuş : (biz bunu dedelerimizden beri dokuruz. (Eu sanatı pirimiz Şit Aley-hisselâmin oğlu Velet (x) 15 yaşında olduğu halde icad etmiştir. Yalnız ağırlık pergezini bulup yapmamış. Cnun için iş bir türlü düzere girememiş. O sıra'ca şeytan gelmiş, pirin karşısında gülmeğe başlamış, ne gülüyorsun? demiş. Ne gülmeyeyim, eksigini bulamıyorsun; işlediğin işin bereketini verirsen yapayım demiş. Pir de işlediğim işin bereketini verdikten sonra ben ne yapmağa çalışayım, demiş, vermemiş. Öyle ise parasının bereketini ver de söyleyeyim deyince onu da vermemiş, fakat ne yapsın işin düzenini bulmak için bir çare düşünmüş ve haydi sana şu boş masurların bereketini vereyim, bana noksamını söyleyi ver. Bunun üzerine şeytau razı olmuş, bu ağırlık pergezini takı vermiş, İş te düzenine girmiş. Şimdi bundan ötürü şu sağ tarafında duran selenin içindeki boş masurlar hiç telef edilmeden eksilir. Ayda bu boş masurlardan 300 kadar keseriz 100 masur anca kalır. Bayram geceleri bu tezgahın başında sabaha kadar şavk yakarız. Pirimiz gelir işler. Biz öteki odada otururken kulak verdiğimizde işlediğinin şakırtısını duyarız.) diyerek samimi bir inamışla bu hikâyeyi nakletti ve sorularına karşılık şu ce-

(x) Bu kumaşın isminin nereden geldiğini dokuyuculardan ve muhitten öğrenmek kabil olamadı. Bu havalide belemek: (boyamak, her tarafı bulaştırmak, süslemek) manasına Beledi denildiği düşünülürse de bu kumaşın ismi pirlerinin adı olan Velelden galat Beledi olması da muhtemeldir.

vaplarda bulundu. (Altının direzi ipliği Nazilli, Aydın ve diğer fabrikalardan gelir. Biz beyaz olarak Kooperatiften alır kendimiz boyarız. Eskiden bu köyde biten şu sarı boya otlarıyla boyardık, daha has olurdu. Şimdi hazır boyalarla çabucak boyayıp işimizi görüyoruz. Kumaşın aralarındaki ipek bizim köyün ipeği dir. Üstüne atılan kalın iplik ise yakın köylerde kırılılar tarafından eğirilen pamuk ipliğinden boyamadır.)



Belediler² dört örnek üzerine dokunur. Kolaydan zora doğru :

- 1—Hebip (Şimdi dokunmuyor)
- 2—Evsat
- 3—Altı parmak (Altı ayak gezer)
- 4—Düzbastı (Yirmi dört ayak gezer)

İsmarlama olarak istenilen uzunlukta dokuyorlar. Fakat pazar satışına birer döşeklik (Şiltelik) veya birer yorganlık yani üç buçuk metre kadar kesilmiş parçalar halinde çıkarıyorlar. Fotoğrafta verilen numunelerden: 1- Evsat, 2- Düzbastıdır.

Tirede bu güzel sanat, halkın beğenmesi ve verdikleri önem, aynı zamanda fazla olmayan kârına kanaat etmeleri yüzünden sürülüp gitmektedir.

A. Ü.



SahneTarihimiz

KARAGÖZ OYUNUNUN TARİHİNE BİR BAKIŞ

Kemal Kâmil AKTAŞ

Karagöz kelimesi; Türkün içine işlemiş bir nükte ve tuhaflık sembolüdür. Bu oyun yakın tarihlere kadar Türk cemaatını eğlendiren oğünkü hayat şartları içinde düğünleri neş'elendiren, ramazan gecelerini ihya eden bir sahne idi.

Karagözün tarihi etrafında pek çok söz söylenmiş, pek çok yazı yazılmış, fakat kesin ve sarih birşey ifade edilememiştir.

Karagöz; gölge oyununun başka şekil almasından ibarettir. Henüz ortada Karagöz yokken aynı mahiyette gölge oyunu vardı. Bir rivayete göre gölge oyunu menş'ini Çinden almıştır. Milâddan evvel Çinde cam henüz bulunmadığı zamanlarda evlerin pencerelerine şeffaf hayvan derileri gerilmişti. Evlerin içinde çira ışığı penceredeki deri üzerinde gölgeler peyda edermiş. Halk arasında neşe ve şetaretle maruf bir Çinli varmış, bu zat evine girdiği vakit, çocuğu gördüğü, gidip gelirken pencerenin şeffaf zarına gölgesi vurur, halk onu dışarıdan seyrederek gülmüş. Devrin komiği Çinli, halktan gördüğü bu hareket üzerine iltizamen perdeye yaklaşır, gölgesile mahalleden bazı şahısların seslerini taklid ederek güldürmüştü. Sonraları muhitte tanınmış bazı insanların kalın derilerden şekil ve semailini çizerek pencereden türlü tuhafıklar yaparak o şahısları karikatürize edermiş. Esasını buraya dayayan gölge oyunu Çinden, Hinde, Iraka, Mısra dağılırken bir kol ile de Türklere gelmiş, Türkün eski tarihlerindeki gölge oyunu devir devir şekil alarak Selçuk Türkleriyle, Osmanlı Türkleri devirlerinde Karagöz oyununa dönmüştür. Bir rivayete göre Karagöz ağa, Kok Kliseli bir çingene imiş, demircilik yaparmış, hayvan alır satarmış, bunun neşeli ve komik bir adam olduğunu haber alan Roma Şark imparatoru İstanbula getirtmiş, hayvanlarına seyis yapmış. O sıralarda Bursada bir cami

yapılıyormuş, Hacivat Çelebi zarif, nüktedan bir ustabaşı olarak inşasının başında bulunuyormuş. Karagöz İstanbuldan gelerek cami amelesi arasına karışmış, Hacivatla abuluşarak zarif, nükteli muhaverele yapıyorlarmış. Hacivad Çelebi kültürlü bir zat olduğundan oğünkü Osmanlıca'yı en yükske sayılan şekilde görür. Farişi ve Arap kelimeleri terkipler yapar, mustalah konuşurmuş. Karagöz bu cümlelerin manasına nüfuz etmemekle beraber Türkçe aynı vezinde cümle bulur söyler, bu hazırcıvaplığı ortalığı kırar geçirirmiş.

Karagözün oynadığı yere (Şeyh Güşteri) meydanı denir. Galiba Bursada yapılan caminin civarında o zaman adına (Şeyh Güşteri) meydanı denilen bir meydan vardı. Karagözle Hacivat cami yapılırdı, amele çalışırken o meydana karşılaşırdı, karşı karşıya gülüşür, konuşulürlermiş.

Devrin padişahınmbu iki zarif adamı, cami gibi mukaddes bir bina yapılırken vazifede ihmal gösteriyorlar diye idam ettirdiği rivayeti vardır. O devri yazan tarihlerde daima devletin umumi siyaseti, harp sahnelerinin bütün incelikleri işaret edildiği halde Karagöz ve Hacivat gibi şeyleri küçük işler gibi bir telakkiye uğrattıkları içindir ki bugün bu konu etrafında aydınlık bir malûmata sahip olmak zor oluyor. Karagözle Hacivat ortadan kalktıktan sonra gölge oyunu bu iki zarif adamı içine almış. Oyuna Karagözün adı takılmıştır. Karagöz oyununda Kadro şunlar idi : Komik rolü Karagözde idi. Hacivat adı üzerinde Çelebi, jön prömiyeRazaki zadeTarçın bey, bundan başka Himmet dayı, Tiryaki Baba, Arnavud, İlaz Hüsamettin, Mişonaçi, Rum doktor, Ermeni Ayvaz ile Nigâr hanım ve kızları...

Kanlı Kavak, Çinli yazıcı, Sahte Esirci, Kadının fendi erkeği yeni, Gülme komşuna

Hayat ve San'at**BİR ARTİSTİN HAYATI**

Geçen Ağustosun, sıcak gecelerine ait hatıralarınızı yoklarken Fuarda Devlet konservatuarı artistleri "Bizim Şehir," i temsil ediyorlar. Piyese başlarken, gölgeler arasından daha koyu bir gölgenin ilerlediğini, ilerledikçe şekillendiğini ve sahne önünde durduğunu görürsünüz. O, orta boylu ve yakışıklıdır. Duruşu, giyinişi sade, güzel ve hatta imrendiricidir. Jestleri gayet tabiidir. Duruş ve Hitabı, sesinin abengi taklit edilemeyecek kadar güzeldir. Genç fakat olgun, çok görmüş çok yaşamış tecrübeli bir insan, bir filozof gibi sakin, size hitap ederken kelimeler, cümleler, birer su damlası gibi ahenkli surette ağzından dökülür. Bu artist Mahir Canovadır.

Bir artistin hayatını kendi ağzından dinlemek daima hoş, faydalı, zevkli bir şeydir. Onun için sözü ona bırakıyorum

Sual : 1 Mesleğinizi öğretmen olarak seçmişken, nasıl oluyorda sizi sahnede görüyoruz?

Hayatınızı sanat istikametine çeviren kuvvetli amil nedir?

Cevap : Daha küçük yaşta «İstikbal, Hayat mücadelesi» ve «Hayata atılma» sözlerini duymuş, birgün faniler kafilesinin kervanında bizde bir vazife düşeceğini anlamıştım. Böyle bir saadete erişmek için güya en kısa yolları seçtim. Okul devrelerinde hiç sınıfta kalmadığım halde tahsil müddetini on yedi sene sürdü. Henüz ilk mektebi bitirir bitirmez, beş sene bana ders veren muhtelif idealist öğretmenler gözümün önüne de örnek olarak kaldılar. Onlar gibi olmayı, o yoldan geçmeyi aklıma koydum. Suurlu olarak öğretmenlik peşinde koştum. Birçok gençler gibi meslek seçerken kendimi tesadüflere bırakmak, « o iş olmazsa, bu iş olsun » tarzında düşünmek hoşuma gitmiyordu. İki defa birbiriyle alakalı meslek seçmek zorunda kaldım, her her ikisinde de bilerek kararımı verdim ve bu yolda çalıştım. Büyüklerim

Gelir başına, Binbir Direk vak'ası, Leylâ ile Mecnun, Tahir ile Zühre Karagözün maruf repertuvarlarından idi. Bu oyunlar Karagözün vefatından sonra Türk masallarından O günkü Türk içtimai hayatından alınmış şeylerdi.. 1908 inkilâbından sonra canlı Karagöz diye mücezzem bir oyun, sahnesi hazırlanmış, Karagöz, başındaki ışığıyla rahmetli komik Naşit Oynanmış, karşısında Hacivat Çelebi Kadıköylü Sami bey olmuş, Razaki zadeyi

hiç bir hususta beni tesiri altına bırakmak istemediler. Çok kısa süren Eskişehirdeki öğretmenlik günlerimi hala zevkle anarım. Zaten şimdi de kendimi okul değiştirmiş bir öğretmen gibi hissetmekteyim. Çünkü tiyatro herşeyden evvel bir mekteptir. Onun öğrencileri sade tahsil çağındaki çocuklar, gençler değil, bütün bir cemiyet, her yaşta her sınıftan insanlardır. Bu içtimai mektebin öğretmenlerinden biri olabilmek bizlerin en büyük idealidir. Hayatımı sanat istikametine çeviren yegane amil de işte budur.

Şüphesiz bunda okullardaki müsamerelerin halk evlerindeki amatör çalışmaların büyük rolü vardır. Zaten bizde ancak inkilâbımızla birlikte bu işin önemi anlaşılmıştır. Şimdiye kadar nice sanatkar ruhlu kabiliyetler bu yoksuzluğun acısını çekmişler, büyük bir hasret içinde birçok ısıtırlara, mahrumiyetlere katlanarak telef olup gitmişlerdir. Onun içindir ki Cumhuriyet rejimi memleket davasında, yurt kalkınmasında ve kültür hayatımızda önemli rolü oynayacak olan güzel sa-

Pantomimaci Todorî oynamış Beberuhi : Kanbur Sadi, Himmet dayı: terzi Salih, Deli Bekir, Tulumbacı Kemal tarafından oynanmış, fakat Şeyh Güşteri meydanının neşesi yine yanarak aydınlanan perdede kalmıştı.

K.K.A.

Geçen sayımızda çıkan «Memleketimizde Tiyatro ve Tarine Bir Bakış» yazısındaki Gölge oyununu «Gölge oyunu» Gümeçiyân ismini Çuhacıyan Uyanış hikâyesindeki Baboblağı Bozdağ olarak düzeltiriz.

natlara lâyık olduğu mevkii vermeğe çalışmış Ankara Devlet Konservatuarını açmış ve bu mektebin açılışı bizler için de bir fırsat olmuştur.

Sual : 2 Yetişmenizde en kuvvetli amil olarak neyi buluyorsunuz ?

Cevap : Çocukluğumdan bugüne kadar geçen zaman zarfında edindiğim tecrübeler Okullardaki muhtelif dersler, kâfi de olmasa bir kısmından haberdar edilebildiğimiz medeni memleketlerdeki sanat hareketleri ve bilhassa bütün bu unsurlara kıymetli hocamız Prof. Carl Ebertin verdiği mesleği istikamet: Ondan öğrendiğimiz teknik bilgiler, bu bilgileri toplamaya yarıyan metotlar....

Sual : 3 San'at hayatımızda ilk başarı heyecanını ne vakit ve hangi eserinizde tattınız?

Cevap : Esas olarak ilk sahneye koyduğum eser; Yanlışlıklar Komedisidir. Lâkin yürümek istediğim yolu bana ilham ettiren «Bizim Şehir» piyesi oldu. Henüz öğrenme ve tecrübe yıllarındayız. Maksudımıza daha varamadık. Buna rağmen mesuduz ve ümitliyiz. Asıl başarı heyecanımızı ne vakit ve hangi eserimizde tadacağımızı biz de bilmiyoruz...

Sual : 4 Mesleğiniz sizin bütün ruhi ihtiyaçlarınızı temin ediyor mu ?

Cevap : Mesleğimi çok seviyorum. İnsana idealini bilmek kaçır zevk veren birşey yoktur. Geriye işin tatbik ciheti kalıyor ki bunda da muvaffak olup olamayacağımız dikkat ve gayrete, bol çalışma imkânına bağlıdır. Bunun için de yurdun her tarafında Devlet tiyatrolarının kurulacağı günleri beklemekteyiz.

Sual : 5 Okumağı sever misiniz? Devamlı surette okur musunuz? Klasik ve modern müelliflerden en çok sevdiğiniz hangileridir? Bizde tiyatro münekkidi var mıdır?

Cevap : Felsefe ve ruhiyeta müneallik eserleri okumasını pek severim. Devamlı surette okumama işim müsait değil. Boş zamanlarım ise bu zevkimi tatmine yetiyor.

Klasiklerden Sophokles, W. Shakespeare'i Modernlerden Synge, İbsen, Gogol, Weilder,

Shaw, Prandello'o, Gen Oneil'i beğenirim. Şüphesiz daha bilmediğimiz nice muharrirler vardır.

Bizde yalnız İstanbul hudutları içinde kalan Şehir tiyatrosu istisna edilecek olursa memleket çapında özlü tam bir tiyatromuz yok demektir. Mazisi olmayan bir tiyatromun münekkidi de olamaz. Bu hususta herkes bir şey söyler, birşeyler bilir gibi görünürse de henüz tam bir fikir birliği mevcut değildir. Asıl münekkidler tiyatromuzun mazisi teşekkül ettikçe genç muharrir sanatkarlardan yetişecektir... Piyese yazarlarda öyle.

Sual : 6 Rol aldığımız eserler içinde en çok hangi roller sizin bütün ihtiyacınızı tatmin etti ?

Cevap : Henüz o sevgiliyi aramakla meşgulüz, belki bir gün rastlarınız ümidiyle çalışıyoruz.

Sual : 7 İzmirdeki temsiller ve İzmirlielerin bunlar karşısındaki durumu hakkında intibalarınızı söyler misiniz ?

Halkın tiyatro alakası tam olmamakla beraber gelişme yolundadır. Bu gün « Bizim Şehir piyesi bazılarına ağır geliyorsa da anlayanların sayısı, bu adedin yarım bütün bir memlekete şamil olabileceğini müjdelemektedir. Birçok kimseler daha ziyade gülmeği eğlenmeyi seviyorsa da tiyatro sadece bir eğlence vasıtası değildir. O, didaktiktir... Aynı zamanda terbiyecidir. Nihayet ince hislerin; yüksek zevklerin; derin fikirlerin inkişafına yarıyan bir unsurdur. Bütün bu tesirler zamanla kendini gösterecektir. İşin hoş tarafı bu tesirleri tiyatro belli ettirmeden yapar. Yalnız insan, hayatında sık sık böyle şeyler seyretme fırsatını bulabilse...

Sual : 8 Şimdiye kadar sahneye hangi eserleri koydunuz, ve şimdi hangilerini koymakla meşgulsünüz?

Cevap : Şimdiye kadar Shakespeare'in «Yanlışlıklar Komedi» ni, Thorton Weilder'in «Bizim Şehir» ini, Maurice Maeterlinck'in «Pelleas ile Melisande» ni sahneye koydum.

Yeni eserlerim de şunlar olacaktır:

ESKİ İZMİRİN AŞKI

S. Şükrü PAMİRÇAN

İzmirin akşam güneşi, kızıl renkli alevler içinde yavaş yavaş sönüp gidiyordu.

Tarihin güzel kadını, Kadife kaledeki tahtından İzmirin kızıl akşamlarından lirini seyrediyordu.

O, huzurundaki prestijşöhratlarına, coşkun mabutlar gibi seslendi :

— İzmirin şu kızıl akşamları şerefine içelim ! dedi.

Altın bardağın içindeki misket şarabını dudaklarına götürdü.

— İzmir, bugün ne kadar güzelsin!..

Şu güzel, bulutların arasından, Karşıyaka sahillerine bakarak gurubeden akşam güneşi, orada kimi arıyor?

Sevdiğim mabudu ve içimdeki gizli aşkını ben de bu güzel içkinin mavi alevlerinde görüyorum, dedi.

Bu sırada Alaşehirin Filâdelfiya kraliçesi sarı kızı da Bealbekteki sevgilisinin hediye gönderdiği beyaz İpek Ehramını sol omuzundan düşürdü. Mavi kollar içinde saklanan güzel göğsünü, içli bir nefesle okşadı.

Elindeki altın kadehle ayağa kalktı.

Alaşehirden hediye getirdiği meşhur kale rakısından, yedi mabut ve mabudenin altın kadehlerini doldurdu.

Gogol'ün «Müfettiş» i, Hauptman'ın «Rosa Bernd» i, Schiller'in «Don Carlos» u ve Goldoni'nin «Yalan» ıdır.

Sual : 9 Sızce artist'in en belli başlı vasıfları nelerdir ?

Cevap : Herşeyden evvel iyi ahlaklı insan olmak. Şahsiyetini müdrik, kültürlü ve aynı zamanda hem zeki hem de hassas...

Sual : 10 Geçen sene ve bu yıl İzmirde geçirdiğiniz günlere ait intibalarınızı söyley misiniz ?

Cevap : İzmir bizim, Fuar zamanının bir kış kızıdır. Çektiren bir sevgilimizdir. İzmirini çok özliyeceğiz. Onun da özliyeceğini umarak yaşlı gözlerle buradan ayrılıyorz.

A. A.

Asyanın yedi büyük kilisesinde, yedi mabudu takdis eden çanlar çalmırken, beyaz ehramlara bürünmüş yedi şehir halkı da bu mabutlar şerefine bahar ayinleri yapıyorlardı.

Bütün mabutlar ayağa kalktılar. Altın kadehlerinden yudum yudum içtiler. Göğüslerine bahar çiçekleri taktılar.

İbrahimden Davud peygambere kadar, çöllerde inleyen, ondört neslin, Babil esaretine giren, ondört oğulları adına; mumlar yakıldı. Buhurdanlı tütsüler dolaştırıldı.

İlk insandan beri gelmiş geçen putlar ve mabutlar şerefine Ayinler yapıldı. Tanrılar, ilâhlar ve mucizeler uğrunda can veren, adem oğullarının mukaddes duvarları okundu.

Tarihde bir devri kapayıp, yeni bir devri açan Mesih'in, gizli ve esrarlı felsefesinden, ilâhi efsaneler yarattılar. Böylece eski İzmirin, büyük aşk mabedlerindeki mukaddes sevginin ve memnu meyvanın tadını tattılar.

İşte tarihteki hisli ve sanatkâr İzmirin ince ruhu zevki ve esrarlı ruhu böyle doğdu.

Eski İzmirin aşkını sembolize edebilmek için Diyana mabedinden Akropolise ve Roma harabelerine kadar uzanan esrarlı yolların içinde dolaşmak lâzımdır.

Pagos dağı denilen Kadife kale, Spilos dağındaki Tantalıs arasında kurulan, hayali bir altın köprünün üstünde, her mehtapta bir defa, gizlice öpüşen mabutların dudaklarından, denize dökülen alev damlaları içinde, eski İzmirin aşkını görebiliriz. Tarihin derinliklerinde uyuyuyan bir (21 Mayıs günü) Kadife kaleden yeni bir gönül âyini yapıyordu.

İzmirin kızıl akşam güneşi, damla damla denizde erirken, aşk sarayının öündeki

sahili okşayan küçük dalgaların üstünde Minas - Karaburuna kadar uzanan, altın bir yol belirmişti. Körfez kıvılcıkları alevler içinde yanyan gibiydi. Bu altın yolun üstünde, ellerindeki şarap kadehlerinden yudum yudum içerek sıcak denizlere doğru kaybolup giden mabutların tatlı ve ılık rüyaları canlanıyordu. En önde giden deniz mabudu Pasidon, arkada güneş mabudu Apollon ile, aşk mabudu Afrodite, Efesteki çıplak haya: felsefesinin, ilk âyinine hazır bulunmak üzere Diyana mabedine gidiyorlardı.

Tarihin bu esrarlı mabedinde mukaddes fuhuşlarla beslenen, insan ruhunun, her güzelliğe kanması için, zengin fakir herkes dağıtılan mukaddes içkilerle, aşk, sevgi, neşe müzik, sıhhat güzellik ve eğlence) haklarını veriliyor ve hergüzel şey buradan dünyaya yayılıyordu. Bu mukaddes âyinlerden sonra, kadın erkek bütün Egeliler, işlerine güçlerine, hayat mücadelesine karışıyorlar ve çalışıyorlardı. Tarlalarda güzel sesli kadınlarla erkekler bahar şarkılarıyla toprak mahsullerini toplayarak, kış hazırlıklarını yapıyorlar.

İzmir, Efes, Bergama, Sart gibi şehirlerde medeniyet abidelerinin temelleri atılıyor. Muazzam mabetler, tiyatrolar, hamamlar stadyomlar ve uzak yerlerden büyük mermer sütunları, buralara kadar taşıyan insan kudretinin, iman ve heyecan kaynağı ve o zamanki insan sıhhatinin insan hürriyetinin ve hayat felsefesinin geniş ölçüsü bile, büyük tanrıların mukaddes mabudlarından ilham alıyordu.

Pagos ve Spilos dağlarının kudsîyetine inanan Egeliler, mukaddes ilâhının Navlion limanına döktüğü altınlarla, kemer köprüsünden, halkapınar bahçelerine ve kutlu melez çayının, Kızılçullu deresindeki. (Profitiya - Paradiso) ayazmalarına kadar uzanan büyük erazi sitesi üzerinde neşeli bir hayat geçiriyorlardı.

İzmirin mitolojik efsanelerinden sonra, krallıklara ve imparatorlara sahne olan esrarlı güzellikleri içinde, dikkati çeken öyle bir akşam güneşi ve urup melodisi vardır ki, onun içli nağmelerinde, bitmemiş senfoninin iniltilerini duyar gibi oluruz.

Birgün Akhalılar'dan Smyrna adındaki

genç ve güzel bir amamazon, at üstünde kılıç sallayarak, bütün köyleri ve bahçeleri içindeki evleri zaptetti. Kadife kaleyi de tahrip ederek buradan Selejleri koğdu o kendi adını vdrdiği (Smyrna - İzmir) Şehrini Ege denizi üstünde parlayan, bir kutup yıldızı haline getirdi. Büyük binaları muazzam mabedleri, Ağamemnun ılıcalarını, spor meydanlarını, ve daha birçok güzel sanat eserlerini meydana getirdi. Smyrna şehri Efesdeki mukaddes hayatın renkli ve süslü bir köşesi oldu.

Eski İzmirin aşkını terennüm eden Homer'den sonra Midillinin meşhur şairi (Alfons) da çok sevdiği Safoya, altın kadehini daldırarak:

— Sevgilim sana bir çift sözüm var fakat hicabım mani oluyor, dediği zaman;

— Gözleriniz için verilen müsaadeyi aynen diliniz için de kullanabilirsiniz cevabını vermişti.

Bu gün Agora mabedinde bulunan şarap bardaklarıyla sevdiklerine muhabbet ve neşe dağıtan İzmirin büyük aşk mabudu:

— Yavaş yavaş zehir bile bal olur, demişti.

Bunun üzerine müzidlerinden biri ayağa kalkmış;

Ey, altın yüklü mukaddes Paktol, daye beşer olan Sibelin şu mukaddes paktola kenarından zekâ mabudu Apollon namına sana arzıbudiyet ediyorum,

Ey eski mukaddes İzmir;

Biz diyonizosun müridleri, hükümdar Tibaryüs şerfine sana şu mukaddes mabedler önünde büyük bir mahfel hediye ediyoruz. demiş ve kral Midasın kabri üstünden şu satırları okumuştur:

Tunçtan bir kızım, Midasın kabri üstünde su gibi çağlayan aktıkça ağaçlar yeşerir. Sel gibi ıslanan bu kabrin üstünde, genelere diyeceğim, Midasım burada gömülmüştür. İzmirin aşkı, tarihin her devrinde görülen, yangılar, furtanalar, zelzeler, seylâpla ve akınlar yüzünden çok perişan olmuştur.. Netekim;

Bir sabah, İzmirin meyva bahçelerinde büyük İskender ordularının kişneyen atları görüldü.

Altın tepsiler içinde, tuz ve ekmekle İskenderin huzuruna çıkan İzmirililer, beyaz

tüller içindeki güzel kızlarıyla, nefis içkiler ve çeşitli meyvalar sundular, ve büyük bir zafer balosu vererek büyük İskenderin kalbini teshir ettiler. İskender, generallerinden Sizimark ile Atigan'a emirler verdi. Harap edilen İzmirin daha güzel olarak yapılmasını istedi.

Bir gün Bergamalı doktor Calinosbile İzmirin rakı ve şaraplarını içerek kendinden geçmişti. Fakat, Minas burunundan yavaş yavaş sönüp gitmekte olan, akşam güneşinin, kızıl, mor, penbe renklerine baka baka çoştı. Yaşasın İzmirin aşkı, diye bağırıldı ve içindeki gizli mâbudenin sırrını ifşa etti.

Bu sırada Romalı'ların ve nihayet Bizans papaslarının elin geçen güzel İzmir, pek perişan oldu. Hayat eski neş'esini kaybetti. Taâsup ayaklandı. Senpiyer kalesindeki Rodos şovalyelerini, yedi kocalı dul Elen'in sarhoş kızlarıyla raksederlerken İzmirin tarihinde 14. üncü yüz yılın kapıları açıldı. İşte o gün İzmir bahçelerinden kaleye hücum eden, Selçuk türkleri, deniz kıyılarına geldikleri zaman, Senpiyer kilisesinin üstündeki Bizans çanlarını susturdular.

Bundan sonra Timurlenk orduları da İzmir'e girdi, ve bu kiliseyi kökünden devirdiler. Aradan yıllar geçti. Bir gün şafakla beraber, Osmanlı türklerinin cesur Padişahı,

ikinci Muradın orduları, İzmir bahçelerinden ateşler saçarak Kadife kaleye çıktılar, ve şanlı Türk bayrağını çektiler. Altıyüz yıllık bir Türk vatani olan güzel İzmir (14 Mayıs 1919) sabahı, müthiş bir yağmur furtanası altında, kordondan kışlayla gelen, düşman ordularının işgaline uğradı ve Cumhuriyetin ilk ihtilâl kurşunu burada başladı. Eski İzmirin aşkı böylece elden ele dolaşan hissei şayialı bir mala benzemişti.

Nihayet 9 Eylül 1923 günü, Afyon sırtlarından 14 günde İzmir'e gelen Atatürk ordularının cesur süvarileri İzmir'i geri alarak düşmanları denize döktüler. O gün yine, mukaddes Sibelin yedi kilisesinden, dul kalmış olan Elen kızları, Altın ve gümüş tepsilerdeki tuz ve ekmelemlerle Mustafa Kâmal Paşayı selâmladılar. ve nefis içkileriyle onu da İskenderi kebir gibi sarhoş etmek istediler. Fakat bir saat içinde İzmir'i işgal eden cesur Türk orduları kışlaya, hükümet konağına ve kadife kaleye şerefli Türk bayrğını çekerlerken, İzmirin eski aşkını İstanbulu zapteden Fatih Mehmedin mukaddes aşkıyla birleştirdiler. Böylece Türk- lük tarihinde bir devri kapayıp yeni bir devri açtılar. Ebedî şef Atatürk'ün hnzurunda İzmirin ölmeyen aşkını tekrar yaşadılar, ve Kadife kalede Cumhuriyet perisini top sesleriyle eselâmladılar.

S. Ş. P.

Güzel Sözler :

Çeviren: Behzat MINEZ

İşsiz bir hayat, vaktinden önce gelen bir ölüm demektir.
Goethe

Hasis, cehennem azabı çekmek için kendi kendine fenalık yapan bir günahkârdır.
Ghateaubrian

Hiddet içinde ceza vermek, bir tecziye değil öç almaktır.
Montaigne

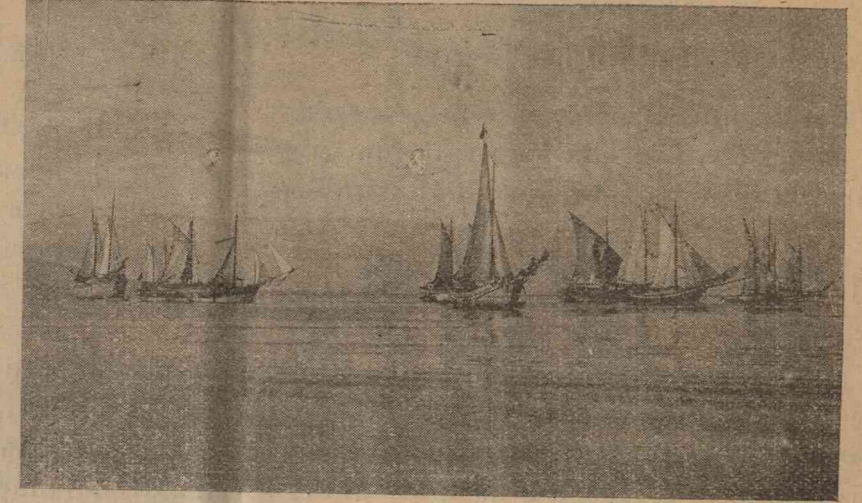
Bir işte muvaffakiyet, o işi başarmak için ne kadar zamanın lâzım geldiğini hesap etmeğe vabestedir.
Montesquieu

İzmirden çizgiler :

Gümrük önünde yelkenliler

Behzat MINEZ

İzmir Kordonu; genişliği, güzelliği, palmiyeleri, Kırmızı, sarı renkte otomobilleri, kamyonları, kalın tekerlekli arabalarıyla, rihlimine yanaşan büyük vapurlarıyla meşhur olduğu kadar Gümrük önündeki yelkenlileri ile de ayrı bir şöhrete lâyıktır. Büyük vapurlar ona azemet, yelkenlileri ise güzellik veriyor. Bir un fabrikası karşısında bir yeldeğirmenin inceliği ne ise, İzmir rihlimine sonsuz bir samimiyet ve sıcaklık-



İzmir Limanında Yelkenliler

la tırmanan bu cansız deniz kuşlarının da manzarası odur.

İzmirin Çatalkayası, İnciraltısı, Kültürparkı, Karşıyakası, Akşamı, Körfezi kadar yelkenlileri de cana yakın, şiir ve san'at mevzuudur.

İsbatını mı istiyorsunuz?.. Kolay... İzmir ressamlarının açtıkları sergilere bu yönden dikkat ediniz. Bu sergilerde en ziyade : Körfezimizin buğulaşmış enginlerinde bir martı gibi kanat açmış, veyahut gece karanlığı fonu üzerinde fenerleri koyu sulara akisler yapan yelkenlileri görürsünüz..

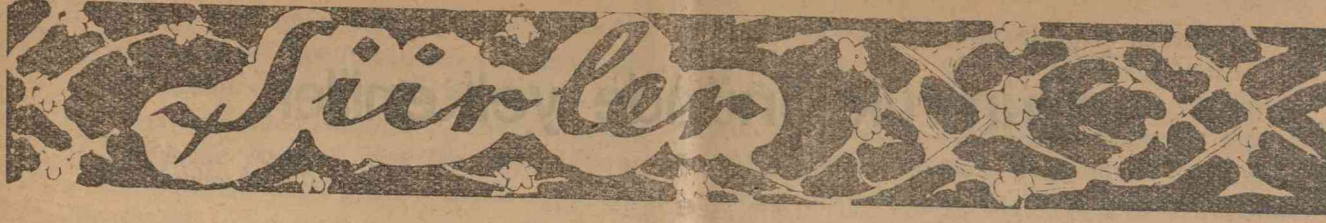
İzmirdeki yelkenlilerde, vatan deniz ve limanlarının kokularını bir arada toplayan zengin bir buket güzelliği vardır. Çoklarında; yurdumuzu çeviren dört denizin sahillerimizdeki limanlarının adları yazılıdır: Rize, Giresun, Ereğli, Tekirdağ, Bandırma, Foça, Çeşme, Bodrum, Eethiye, Antalya... Birkaç tayfalı küçük bir geminin an'anavî gemicilik cesareti sayesinde, Karadenizin kudurmuş dalgaları ile döğüşerek, Boğazların sakin ağuşunda kısa molalardan sonra İzmir'e kadar nasıl geldiğini hayretle görürsünüz..

Birçoklarının isimlerinde: Millî zevklerimizde, millî değerlerimize bir halk ve ge-

mici dili ile tercüman olan bir güzellik vardır. Bir yelkenlide "ATANIN,, ismini görünce elbet içiniz tiner, ve kendinizden geçersiniz... Bazılarının da aldıkları isimler sizi güldürür. Bunu çok neş'eli olan denizcilerin hoşmeşrepliğine bağışlayınız... Derişliği kaldırdık. Fakat derviş kelimesini lûgatımızdan kazımadık. Bir gemide "Deriş,, adını görünce; onun vçsuz, bucaksız denizlerde, âvare, maksatsız, kalenderce dolaştığına hükmedebilirsiniz.. Fakat içi o kadar yükle doludur ki, ve yükleri denize düşmesin diye o kadar intizamlı ve sıkı bağlanmış ki ismi ile gördüğü iş arasında bir tezat san'atı hisseder, kendi kendinize gayri ihtiyarî gülersiniz...

Her mevsimde, hatta, günün her saatinde bu yelkenlilerin değişen şairane manzaraları vardır:

Yağmurlu bir gecenin güneşli bir sabahında, bu cansız deniz kuşları kanatlarını açmış, kelebekler gibi birbirlerine sokmuşlardır. Gittikçe yükselen güneşin harareti fazla geldikçe yelkenlerinden çıkmağa başlayan buğuları ellerinizle tutmak istersiniz... Akşam karanlıkları çökerken, ağıla giren bir koyun sürüsü gibi sessiz, başlarını birbirlerine sokmuşlardır. Mevsim



Gelmedigin Akşamlar

Belki görürüm diye bir an seni geçerken
Bu akşam da gözlerim kara yollarda kaldı.
Gelmedin, son yadigâr, son bir hatıra sen-
den,
Gözlerimde tutşan hayalin arda kaldı.

Bu akşam da gözlerim dalgın seni arıyor,
Gececeğin yollara takıldı, yine kaldı.
Bak sular gölgelendi her taraf kararıyor.
Sen görünmedin yine bağrımı ateş aldı.

Görsem seni yanarım, görmesem yıldırım,
Can evimi gözlerin bilsen nasıl kanatmış.
Kaç akşam bu yollarda sızladı; yandı
bağrım,
Tanrım seni bu kadar güzel nasıl yarat-
mış.

Haşim Nezihi

BENİM CENNETİM

Gönlümde neş'eden kurduğum cennet
Sefalar doludur.. Gel sefayı gör.
Orada yerleşen herbir muhabbet
Vefalar doludur., Gel vefatı gör.

Zavallı kalbini kıran olursa,
Hicran oklariyle vuran olursa,
İçinde sızlayan yaran olursa,
Şifalar doludur.. Gel şifayı gör.

Bol bol dağıtırken zevkler, neş'eler,
Hisseme kalıyor bir yığın keder,
[GAMLI] nın ruhunu deşersen eğer,
Cefalar doludur.. Gel cefayı gör..

Cevat SARGIN

kış ise; alaca karanlıklarda yakılan man-
gallardan çıkan kıvılcımları görürsünüz...
Daha küçük yaşta bu gemilere alın-
mış; bu gemilerde büyümüş, sahipleri ka-
dar denizci olan muhtelif cinste köpeklerin
vefalı ve sadık havlamalarını duyarınız...
Yazgecelerinin ilerlemiş saatlerinde direk-
lerinin diplerinden bağlama sesleri, karade-
niz havaları gelir.. Oynayan gemicilerin
ayak gürültülerini duyarınız...

Sayıları o kadar çoktur ki, rihimde beş
on büyük vapurun dolduramayacağı saha-
yi onlar birbirlerine sokularak kaplamış-
lardır. Gördükleri iş çoktur. Bazılarında
Foçadan getirilen tuz yığınları; bazılarında
Edremit'den, Ayvalık'dan yüklenen yağ
varill ri; bazılarında Marmara sahillerinden

gelmiş parke taşları; bazılarında Feth'ye
kömürleri yüklüdür. Bazılarında ise, küçük
limanlara İzmir'den yüklenen lüks eşya
sandıkları vardır. Limana girişleri gibi, li-
mandan çıkışları da hoştur. Kalkmalarında,
çıpa atmalarında, rihime yanaşmalarında
"Reisleri,, iş başındır en büyük vapurlar-
daki an'anevi merasim bu küçük gemiler-
de de vardır.

Ben Gümrük önündeki yelkenlileri çok
severim. Onlar şüirdir, hayattır, toprağımı-
za bağlı, sularda yüzen bir parçamızdır.
yazdıklarımı mubalâgalı buluyorsanız, günün
muhtelif saatlerinde Gümrük önünden ge-
çerken bu deniz kuşları ile azıcık alâ-
kadar olunuz.. Bana hak vereceksiniz..

B. M.

Türkiye İş Bankası'nın

Küçük Cari Hesaplar 1946 İkramiye Plânı

Çekiller: 2 Ocak, 2 Mayıs, 27 Ağustos, 30 Aralık
tarihlerinde yapılır.

1946 İKRAMİYELERİ

Adet	A R S A	Liralık	=	3000 Lira
2	3000	Liralık	=	3000 Lira
1	2000	"	=	4000 "
2	1000	"	=	3000 "
3	500	"	=	4000 "
8	200	"	=	3000 "
15	100	"	=	3500 "
35	40	"	=	4000 "
100	20	"	=	3000 "
150	10	"	=	2500 "
250		"	=	

Türkiye İş Bankasına para yatırmakla yalnız para biriktirmiş ve faiz almış olmaz,
aynı zamanda talihinizde denemiş olursunuz...

Memlekette tasarruf hareketinin inkişafına hizmet arzusunda olan

Osmanlı Bankası

Aile Sandığı Tasarruf Cüzdanı

Hesabına tevdiat yapanlara kur'a keşidesi suretiyle ikramiye tevziine karar vermiştir.

Kurallar senede 4 defa

12 Mart, 11 Haziran,

1 Eylül, 11 Ekim

tarihlerinde çekilir.

KUMBARA

BİRE,
1000
VEREN
TARLADIR



TÜRKİYE
ZİRAAT
BANKASI

Sahip ve Neşriyat müdürü; Halkeyi Reisi Dr. M. SAY

Basıldığı yer; TİCARET BASIMEVİ - İZMİR



RIH KURUMU

TÜRK TARİH KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801592
DERGİLER FİKİRLER : İZMİR HALKEVİ DERGİSİ 302-307 (1945-
1946) Markası: MARKASIZ Bulunduğu Yer: Konusu: TÜRKÇE

